

KULTURÁLIS TÚRÁK VASKORI TÁJAKON

PÁLINKÁS ADRIENN – MÁRKUS ZSOLT LÁSZLÓ – WEISZ ZSOLT – CZIFRA SZABOLCS
Magyar Régészet 8. évf. (2019), 3. szám, pp. 50–57, <https://doi.org/10.36245/mr.2019.3.8>

Az örökségturizmus napjaink divatos jelensége (RICHARDS, 2011), aminek fontosságát jól érzékelteti a téma folyamatosan bővülő szakirodalma (a legutóbbi évekből merítve lásd: du CROS&McKERCHER, 2015; COMERS&WILLEMS, 2019). Bár sok szempontból a kulturális örökség és a turizmus természetes szövetségeknek tekinthetők (MIHELIC, 2019), a régészeti örökség nyújtotta lehetőségek turisztikai potenciáljának fel- és elismerése hosszabb folyamat eredménye volt (LOWENTHAL, 1998; HOWARD, 2003; ERDŐSI&SONKOLY, 2004; HARRISON, 2013; SONKOLY, 2016). Ebben fontos szerepe volt az olyan jelentős nemzetközi egyezményeknek, mint például a Világörökségi Egyezmény (1972), az UNESCO Egyezmény a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről (2003), az Európai Táj Egyezmény (2000) és az európai Keretegyezmény a kulturális örökség társadalmi értékéről (2005), amelyek révén a kulturális örökség fogalma egyre inkább kiterjedt az ember és környezetének kölcsönhatását őrző (történeti) tájra. A táj történeti és régészeti forrásként történő elismeréséhez hozzájárultak a régészet korábbi lelőhely-központú szemléletét átformáló tájrégészeti kutatások. A tájrégészeti kutatások az 1980-as évektől kezdődően hoztak sok fontos eredményt és új megközelítési lehetőségeket (ASTON, 1997; DAVID&THOMAS, 2016, különösen pp. 27–91) és az utóbbi két évtizedben a hazai régészeti kutatás is egyre szélesebb körben alkalmazza ezt a kutatási irányt (LASZLOVSZKY, 2008; ZATYKÓ 2011; 2015). (1. kép)

1. kép. A süttői lőszplató panoráma képe, háttérben a Gerecsével (fotó: Czifra Sz.)

A természetes környezetünket átalakító korábbi emberi beavatkozások nyomai általában könnyen felismerhetők a tájban, de a Közép-Duna-medence kora vaskori monumentális tájelemei gyakran már nem olyan egyszerűen azonosíthatók. Ezt felismerve, az Európai Unió Duna Transznacionális Programjának támogatásával és a Magyar Állam társfinanszírozásával, öt ország húsz intézményének részvételével zajló együttműködés (A Duna-medence kora vaskori monumentális tájai, röviden: Vaskor-Duna projekt) a régió jellegzetes vaskori kulturális emlékeinek azonos szempontok szerinti kutatását, megőrzését és bemutatását tűzte ki céljává.¹ A Magyar Régészet folyóiratban a projekt kezdete óta olvashatók beszámolók ennek eredményeiről.

A DUNA-RÉGIÓ VASKORI RÉGÉSZETI EMLÉKEI

Ausztria, Szlovénia, Horvátország, Magyarország és Szlovákia nagy része az úgynevezett keleti Hallstatt-kultúrához tartozott a Kr.e. 9–5. századi időszakban, és a régiót erődített magaslati települések és halomsírok határozták meg. A nagyméretű erődítésekkel körbevett magaslati települések több esetben a késő

¹ <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/iron-age-danube> (Letöltve: 2019. július 31.)

bronzkorban jöttek létre és használatuk folytatódott a kora vaskorban. Általános vélekedés szerint a települési hálózat csúcspontján álló magaslati települések több szerepet is betöltöttek: amellyel, hogy a hatalom egyértelmű szimbólumai, a vezető réteg megerősített lakhelyei voltak, egyben vallási központokként is funkcionáltak (POTREBICA, 2012; MLEKUŽ&ČREŠNAR, 2014; MELE, 2015; TIEFENGRABER&TIEFENGRABER, 2015; MASON&MLEKUŽ 2016; POTREBICA&MAVROVIĆ-MOKOS 2016). A Hallstatt-kori vezető réteg elhunyt tagjainak emelt sírhalmok nagysága legalább oly mértékű gazdagságról árulkodik, mint a halottakkal eltemetett fegyverek, ékszerek, használati és luxustárgyak (EGG, 1996). A Hallstatt-kultúra nagy alapterületű, tagolt belső szerkezettel jellemezhető, sűrűn beépített, síktelepülésekkel és halomsír-mezőkkel körbevett komplexumai, az ún. fejedelmi központok már városias (proto-urbánus) településeknek tekinthetők. Ez a népességkoncentrációs folyamat a Kr.e. 6. század közepén megtorpant, majd később drámai módon összeomlott (COLLIS, 2014; SMITH, 2014; KRAUSSE, et al. 2016).

KUTATÁSI MÓDSZEREK ÉS A RÉGÉSZETI EREDMÉNYEK TURISZTIKAI HASZNOSÍTÁSA

A Vaskor-Duna projektben alkalmazott interdiszciplináris kutatási stratégiában jelentős szerep jutott a korábbi kutatási adatok feldolgozásának, online adatbázisba rendezésének,² és a roncsolásmentes távérzékelési eljárásoknak. A projekt kilenc mikrorégiójában (Strettweg, Großklein, Poštela, Dolenjske Toplice, Jalžabet, Kaptol, Sopron, Süttö, Százhalombatta) csak az így összegyűjtött adatok kiértékelése után következtek a hagyományos régészeti feltárások, amelyeket célzottan, egy-egy speciális kérdés eldöntésére és megválaszolására indítottak el a tudományos kutatómunka összehangolására megszervezett nemzetközi táborokban (ČREŠNAR&VINAZZA, 2019; CZAJLIK, et al. 2017; 2018; 2019). (2. kép)

2. kép: Térképező talajtani fúrás (fotó: Fejér E.)

A tudományos kutatómunka mellett a programban fontos cél volt, hogy lehetőséget adjon e vaskori tájak és a hozzájuk kapcsolódó tudományos eredmények bemutatására, nem csak a szakemberek, hanem a turistaként a helyszíneket meglátogató szélesebb érdeklődő közönség számára is.

A fenti célok megvalósítása érdekében osztottuk fel a projektben meghatározott feladatokat, szem előtt tartva a 21. századi muzeológiai és turisztikai folyamatokat. Ezek közül kiemelkedett a 2000-ben megfogalmazott kreatív turizmus koncepció, amelynek célja, hogy a helyiek és az odalátogató turisták kapcsolatba lépjenek egymással a kulturális programok keretei között. Ennek köszönhetően sokkal személyesebbé válik az élmény mindkét fél számára. Ennél is fontosabb szempont, hogy a házigazdák és a vendégek között valódi tudásátadás zajlik a program során (RAYMOND–RICHARDS, 2000).

A vaskori kultúra népszerűsítésére kidolgozott stratégiának három fő eleme van. Az első az új látogatói programok bevezetése az érintett múzeumok közönségkapcsolati kínálatába, melynek keretében új múzeumpedagógiai és andragógiai foglalkozások indultak, ezen kívül nemzetközi régészeti tábor szerveztünk mind a négy partnerországban. A második elem új digitális eszközök fejlesztése a turisták számára, amelyek közül legfontosabb az e-learning és az okostelefonos látogatói alkalmazás. A harmadik elem a régészeti parkok és tanösvények kialakítása és korszerűsítése az említett országokban. (3. kép)

A kreatív turizmus haladó szellemisége mellett említést kell tennünk a több évtizedes múlttal rendelkező európai kulturális úthálózatról. Az Európa Tanács támogatásával életre hívott nemzetközi együttműködés felté-

² <https://iad-dev.acdh.oeaw.ac.at/> (Letöltve 2019. július 31.)

telrendszerét és elismerését a Luxemburgban található központ határozza meg.³A kulturális utak népszerűsítése és koordinálása sem lehetséges a modern okos eszközök nélkül. Ennek a felismerésnek a jegyében alakítottuk ki a Vaskor-Duna projekthez kapcsolódó helyszíneken a tematikus útvonalakat. Örvedetes módon elsőként a már 100 évvel ezelőtt is népszerű kirándulóhelynek számító Soproni-hegységben nyílt meg a projekt keretében kialakított kulturális út. Az 1,8 km hosszú Sopron-Várhely régészeti tanösvényen jelenleg 7 állomás ismerteti meg a látogatóval a vaskori lelőhely kutatását, bemutatja az erődített település sáncait, a bejáratú kapu rekonstrukcióját, elvezet a halomsírokhoz és egy rekonstruált temetkezésen keresztül bepillantást enged a 2700 évvel ezelőtti temetkezési szokásokba.⁴A projekt keretében továbbfejlesztett magyar termék segítségével ősztől már az okos eszközökre fejlesztett alkalmazás is elérhető, amely a soproni mellett 8 további mikrorégió vaskori tájain vezeti végig az érdeklődőket.

3. kép: Kora vaskori halomsírok torzított panorámaképe (fotó: Márkus Zs. és Weisz Zs.)

A GUIDE@HAND IRON-AGE-DANUBE OKOSTELEFONOS ALKALMAZÁS BEMUTATÁSA

Kulturális örökségünk megóvásában és bemutatásában egyre nagyobb szerep jut a digitális megoldásoknak. Az utazni vágyókat már jó ideje segítő okos alkalmazások felhasználása a régészeti és történelmi örökségünk bemutatására hozzájárulhat múltunk sérülékeny történelmi és táji elemei, valamint a turizmus közötti különleges kapcsolat elmélyítéséhez.

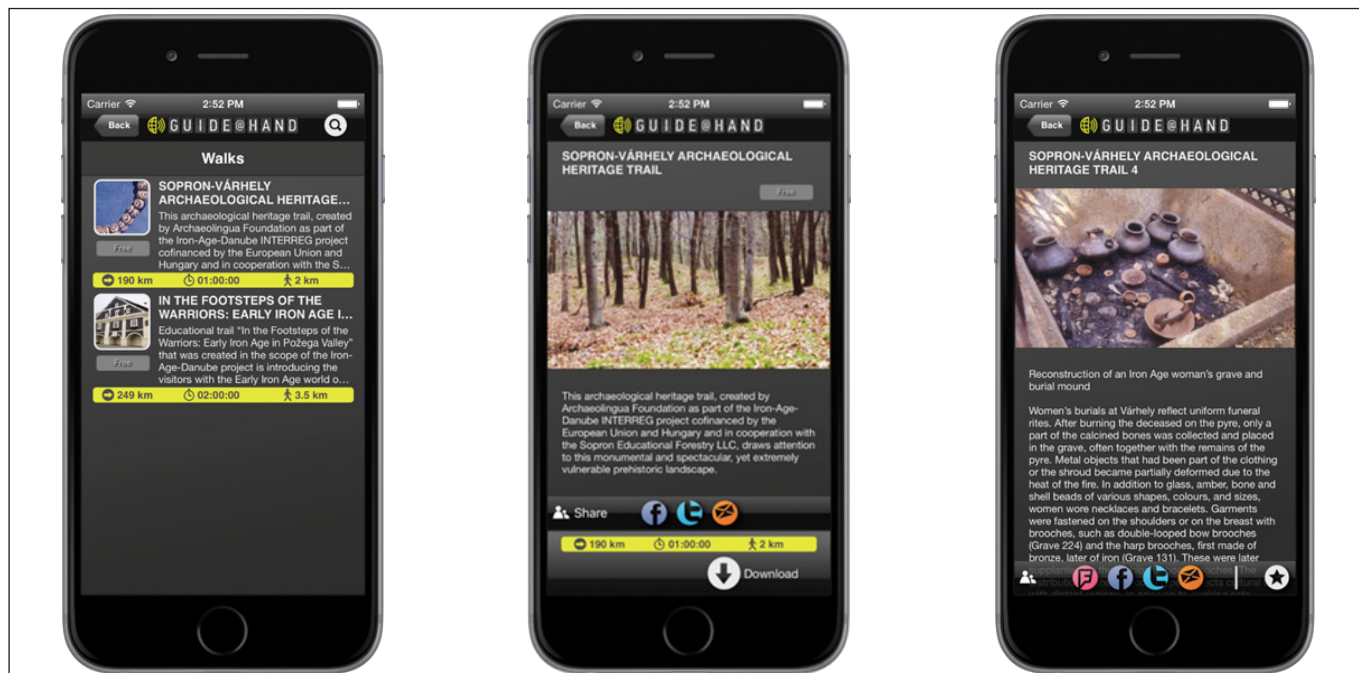
A SZTAKI 2011 óta fejleszti és üzemelteti a GUIDE@HAND szoftvercsaládot, amelynek több tagja tartalmaz a projekt témájához szorosan kapcsolódó tartalmakat. Ezek közé tartozik a százhalombattai Régészeti Parkhoz és a bolgár Veliko Tarnovohoz köthető alkalmazás. A GUIDE@HAND családot gyarapítja 2019-től az Iron-Age-Danube okostelefonos alkalmazás. Kifejlesztésének az volt a célja, hogy a projekthez kapcsolódó információk széles körben, és a manapság sokak által használt digitális eszközökön is elérhetővé váljanak azon hazai és külföldi látogatók számára, akik ellátogatnak a Vaskor-Duna projekt kiemelt helyszíneire. Az alkalmazás és a benne elérhető tartalmak iOS és Android operációs rendszerű készülékekre telepíthetők és tölthetők le.

A projekt célkitűzéseit szem előtt tartva a digitális alkalmazásoknál egy összetett, de mégis felhasználóbarát főmenüt hoztunk létre:

- az érintett régiók tematikus kapcsolódó elemeit az interaktív *Térkép* menü mutatja be;
  - a régió felfedezéséhez a *Séták* menüben érhető el az előre összeállított tematikus csomagok;
  - a *Régiók* menü részletesen ismerteti a kiemelt látnivalókat;
  - a *Legjobb I-A-D* menüben tájékozódhatunk a régiók legfontosabb szolgáltatóiról;
  - a *Játéktér* menü az oktatóanyagok, interaktív feladatok és játékok tárháza;
  - a *Projekt* menüben található az általános információk, célkitűzések és partneri bemutatkozások.
- (4.1-3 kép)

³ Az 1987-ben létrejött első útvonal a Santiago de Compostelába tartó, középkori eredetű Szent Jakab zarándokutat élesztette újra. Jelenleg 33 európai szintű kulturális útvonalat fogadott el a Tanács, melyen belül különböző tematikus utak találhatóak, úgymint vallási, történelmi, kulináris vagy művészeti témájú útvonalak. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes> (Letöltve 2019.július 31.).

⁴ <http://www.archaeolingua.hu/news/23-07-2018/orokseg-regeszeti-tanosveny-atadasa-sopron?language=hu> (Letöltve: 2019. július 31.)

4.1-3 kép: A séták listája; a séta általános leírása; a sétapont leírása

További speciális funkciók a menüoldal jobb felső részén lévő *Beállítások* almenüben érhetők el. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- *Nyelvválasztás*: a felhasználó itt tudja módosítani a telepítés közben választott nyelvet.
- *Kedvencek*: a felhasználó itt tudja megtekinteni egy listában a használat során kedvencnek megjelölt elemeket.
- *Frissítés*: a felhasználók számára ennek a funkciónak a használatával érhetők el közvetlenül az alkalmazás tartalomkezelői által módosított, új tartalmak.

Az okostelefonos alkalmazásban kiemelt szerepet kapnak a tematikus séták, a 3D képek és videók, valamint a 360 fokos panorámaképek. A sétáknak három típusa van, amelyek különböző módon és formában mutatják be a séta környezetében lévő tematikus elemeket:

- a *Lista* típusban a felhasználó helyzetéhez viszonyítva az alkalmazás növekvő távolságban jeleníti meg a sétacsomag elemeit;
- a *Térkép* típusban ugyanezen elemek egy interaktív térképen keresztül érhetők el;
- míg a *Kiterjesztett valóság* típusban a sétaelemek az okostelefon kameráján keresztül érhetők el.

Az okostelefonos alkalmazás család többi tagjához hasonlóan az alapvető multimédia tartalmak közvetlenül a GUIDE@HAND Iron-Age-Danube alkalmazáson keresztül érhetők el. Ehhez ezeket a tartalmakat az utazás, az indulás, azaz a közvetlen felhasználás előtt le kell tölteni az alkalmazásba. A tervezett felhasználási módot és helyszíneket tekintve ez nagyon praktikus, hiszen az érintett régióban lévő kiemelt helyszíneken nagyon vegyes az online elérhetőség. Az alkalmazás természetesen magában foglal kiegészítő tartalmakat is, amelyek azonban csak online érhetők el.

AJÁNLOTT IRODALOM

ĐURKOVIČ, É., JEREM, E., MOLNÁR, A. & TANKÓ, K. 2018.

A Kárpát-medence a vaskorban: interdiszciplináris kutatások legújabb eredményei – Das Karpatenbecken in der Eisenzeit: aktuelle Ergebnisse interdisziplinärer Forschungen. In: O. Heinrich-Tamáska Orsolya & D. Winger, eds. *7000 év története: Fejezetek Magyarország régészetéből – 7000 Jahre Geschichte: Einblicke in die Archäologie Ungarns*. Remshalden: Bernhard Albert Greiner, pp. 91–116.

JÁSZBERÉNYI, M. ED. 2014.

A kulturális turizmus sokszínűsége [The diversity of cultural tourism]. Budapest, Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó.

VÁGÓ, Á. ED. 2015.

A Kárpát-medence ősi kincsei. A kőkortól a honfoglalásig [Ancient treasures of the Carpathian Basin: From the Neolithic to the Hungarian Conquest]. Budapest: Kossuth Kiadó – Magyar Nemzeti Múzeum.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ASTON, M. 1997.

Interpreting the Landscape. Landscape Archaeology and Local History. London: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9780203442128>

COLLIS, J. 2014.

Urbanisation in Temperate Europe in the Iron Age: Mediterranean Influence in Indigenous? In: M. Fernández-Götz, H. Wendling & K. Winger, eds. *Paths to Complexity: Centralisation and Urbanisation in Iron Age Europe*. Oxford, Oxbow Books, pp. 15–23. doi: <https://doi.org/10.2307/j.ctvh1dt9v.6>

COMERS, D. C. & WILLEMS, A. 2019.

Feasible Management of Archaeological Heritage Sites Open to Tourism. Cham: Springer. doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-92756-5>

ČREŠNAR, M. & VINAZZA, M. 2019.

Nove raziskave višinskih naselij na vzhodnih obronkih Pohorja in v severnih Slovenskih goricah – New research of hilltop settlements on the eastern fringes of Pohorje and the northern Slovenske gorice (NE Slovenia). *Arheološki vestnik* 70, pp. 437–472.

CZAJLIK, Z., NOVINSZKI-GROMA, K., RUPNIK, L., BÖDÖCS, A., FEJÉR, E., JÁKY, A., PUSZTA, S., SÖRÖS, ZS., VASS, B. & CZIFRA, SZ. 2018.

Archaeological Investigations on the Süttő Plateau in 2018. *Dissertationes Archaeologicae* 3(6), pp. 527–539.

CZAJLIK, Z., PUSZTA, S., KOVAČEVIĆ, S., TIEFENGRABER, G., TIEFENGRABER, S., BÖDÖCS, A., RUPNIK, L., NOVINSZKI-GROMA, K., JÁKY, A. & HOLL, B. 2017.

Report on Magnetometer Geophysical Surveys conducted in Hungary, Austria and Croatia in the Framework of the Interreg Iron Age Danube Project. *Dissertationes Archaeologicae* 3(5), pp. 343–360.

CZAJLIK, Z., SERLEGI, G., JÁKY, A., NOVINSZKI-GROMA, K., PUSZTA, S., VÁGVÖLGYI, B., BÖDÖCS, A. & RUPNIK, L. 2019. Early Iron Age Landscapes – Toward a new Topographical Mapping at Süttő (Kom. Komárom-Esztergom/H.). In: C. Bockisch-Bräuer, B. Mühldorfer & M. Schönfelder, eds. *Die frühe Eisenzeit in Mitteleuropa – Early Iron Age in Central Europe. Internationale Tagung vom 20.-22. Juli 2017 in Nürnberg*. Beiträge zur Vorgeschichte Nordostbayerns 9. Nürnberg: Abteilung für Vorgeschichte Naturhistorische Nordostbayerns, pp. 345–354.

DAVID, B. & THOMAS, J. EDS. 2016.

Handbook of Landscape Archaeology. London–New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315427737>

DU CROS, H. & MCKERCHER, B. 2015.

Cultural Tourism. The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management. London – New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9780203479537>

EGG, M. 1996.

Zu den Fürstengräber im Osthallstattkreis. In: E. Jerem & A. Lippert, eds. *Die Osthallstattkultur. Akten des Internationalen Symposiums, Sopron, 10-14. Mai 1994*. Archaeolingua Seria Maior 7. Budapest: Archaeolingua, pp. 53–86.

ERDŐSI, P. & SONKOLY, G. EDS. 2004.

A kulturális örökség [Cultural heritage]. Atelier Füzetek 7. Budapest: Atelier – L'Harmattan.

GÁTI, Cs. 2018.

Sírmezők és földvárak: Pécs, Jakab-hegy és Szajk környékének vaskori lelőhelyei – Bestattungsplätze und Erdwalle: Die eisenzeitlichen Fundplätze in Pécs, Jakab-Berg, und bei Szajk. In: O. Heinrich-Tamáská Orsolya & D. Winger, eds. *7000 év története: Fejezetek Magyarország régészetéből – 7000 Jahre Geschichte: Einblicke in die Archäologie Ungarns*. Remshalden: Bernhard Albert Greiner, pp. 117–126.

HARRISON, R. 2013.

Heritage. Critical Approaches. London–New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9780203108857>

HOWARD, P. 2003.

Heritage. Management, Interpretation, Identity. London – New York: Continuum.

JEREM, E. 2003.

The Early Iron Age in Transdanubia: the Hallstatt culture. In: Zs. Visy, ed. *Hungarian Archaeology at the Turn of the Millenium*. Budapest: Ministry of Cultural Heritage, Teleki László Foundation, pp. 183-191.

KEMENCZEI, T., KOVÁCS, T. & SZABÓ, M. 1998.

Shätze aus der Kelteneit in Ungarn. Kunst im Karpatenbecken im 1. Jahrtausend vor Christus. Sonderausstellung November 1998 – Mai 1999. Eberdingen – Hochdorf: Keltenmuseum.

KRAUSSE, D., FERNÁNDEZ-GÖTZ, M., HANSEN, L. & KRETCHMER, I. 2016.

The Heuneburg and the Early Iron Age Princely Seats: First Towns North of the Alps. Stuttgart – Budapest: Landesamt für Denkmalpflege im RP – Archaeolingua.

LASZLOVSZKY, J. 2008.

Az Európai Táj Egyezmény és a hazai tájrégészet [The European Landscape Convention and Hungarian landscape archaeology]. *Műemlékvédelem* 52(2), pp. 101–104.

LOWENTHAL, D. 1998.

The Heritage Crusade and the Spoils of War. Cambridge, Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511523809>

LUCHEV, D., PANEVA-MARINOVA, D., PAVLOV, R., PAVLOVA, L., MÁRKUS, ZS. L., KAPOSI, G., SZKALICZKI, T. & VERES, M. 2017.

Presenting Bulgarian Cultural and Historical Sites with Panorama Pictures. In: R. Pavlov & P. Stanchev, eds. *Proceedings of International Conference on Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage, Vol. 7, No 7*. Sofia: Institute of Mathematics and Informatics – BAS, pp. 113–122.

MÁRKUS, ZS. L. & WAGNER, B. 2011.

GUIDE@HAND: Digital GPS Based Audio Guide that Brings the Past to Life. In: R. Pavlov & P. Stanchev, eds. *Proceedings of International Conference on Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage, Vol. 7, No 7*. Sofia: Institute of Mathematics and Informatics – BAS, pp. 15–25.

MASON, P. & MLEKUŽ, D. 2016.

Negotiating Space in the Early Iron Age Landscape of South-Eastern Slovenia: The Case of Veliki Vinji vrh. In: I. Armit, H. Potrebica, M. Črešnar, P. Mason & L. Büster, eds. *Cultural Encounters in Iron Age Europe*. Archaeolingua Series Minor 38. Budapest: Archaeolingua, pp. 95–120.

MELE, M. 2015.

Eine ausgewählte Fundstelle: Der Burgstallkogel bei Kleinklein (Gemeinde Grossklein). In: B. Hebert, ed. *Urgeschichte und Römerzeit in der Steiermark. Geschichte der Steiermark I*. Wien: Böhlau, pp. 497–509.

MIHELIC, S. 2019.

The Curse of the Betrothed: Evaluating the Relationship Between Archaeology and Tourism in Croatia AD 2017. In: D. C. Comers & A. Willems, ed. *Feasible Management of Archaeological Heritage Sites Open to Tourism*. Cham: Springer, pp. 79–88. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-92756-5_8

MLEKUŽ, D. & ČREŠNAR, M. 2014.

Landscape and Identity Politics of the Poštela Hillfort. In: S. Tecco Hvala, ed. *Studia Praehistorica in Honorem Janez Dular*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 30. Ljubljana: Založba ZRC, pp. 197–211.

POTREBICA, H. & MAVROVIĆ-MOKOS, J. 2016.

Encounters on Borders of the World: The Kaptol Group in the Early Iron Age Communication Network. In: I. Armit, H. Potrebica, M. Črešnar, P. Mason & L. Büster, eds. *Cultural Encounters in Iron Age Europe*. Archaeolingua Series Minor 38. Budapest: Archaeolingua, pp. 39–66.

POTREBICA, H. 2012.

Kaptol – A Centre on the Periphery of the Hallstatt World. In: C. Tappert, C. Later, J. Fries-Koblach, P. C. Ramsel, P. Trebsche, S. Wefers & J. Wiethold, eds. *Wege und Transport*. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 6. Langenweissbach: Beier & Beran, pp. 235–245.

RAYMOND, C. & RICHARDS, G. 2000.

Creative Tourism. *ATLAS News* 23, pp. 16–20.

RICHARDS, G. 2011.

Creativity and Tourism: The State of the Art. *Annals of Tourism Research* 38, pp. 1225–1253.

SMITH, M. E. 2014.

Foreword. In: M. Fernández-Götz, H. Wendling & K. Winger, eds. *Paths to Complexity: Centralisation and Urbanisation in Iron Age Europe*. Oxford, Oxbow Books, pp. v–vi.

SONKOLY, G. 2016.

Bolyhos tájaink. A kulturális örökség történeti értelmezései [Our fuzzy landscapes. Historic interpretations of the cultural heritage]. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.

TIEFENGRABER, G. & TIEFENGRABER, S. 2015.

Zum Stand der Erforschung hallstattzeitlicher “Zentralsiedlungen” in der Obersteiermark. In: C. Gutjahr & G. Tiefengraber, eds. *Beiträge zur Hallstattzeit am Rande der Südstalpen Akten des 2. Internationalen Symposiums am 10. und 11. Juni 2010 in Wildon*. Hengist-Studien Band 3. Rahden: Marie Leidorf, pp. 217–275.

ZATYKÓ, Cs. 2011.

Integrált kutatások: a tájrégészet [Integrated research: landscape archaeology]. In: P. Gróf, F. Horváth, V. Kulcsár, B. F. Romhányi, E. Tari & K. T. Biró, eds. *Régészeti Kézikönyv*. Budapest: Magyar Régész Szövetség, pp. 388–402.

ZATYKÓ, Cs. 2015.

People beyond Landscapes: Past, Present and Future of Hungarian Landscape Archaeology. *Antaeus* 33, pp. 369–388.